

CE E NOU¹ ÎN DOOM²

- Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Al. Rosetti”,
Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române.
Ediția a II-a revăzută și adăugită, Univers Enciclopedic, București, 2005,
coordonator: Ioana Vintilă-Rădulescu -

În cele ce urmează se prezintă, însoțite de câteva exemple, principalele modificări introduse în DOOM² față de prima ediție a dicționarului² (DOOM¹), modificări care afectează normarea sub diverse aspecte a unor cuvinte.

Conform *Legii privind organizarea și funcționarea Academiei Române nr. 752/2001*, în România, forul care „se îngrijește de cultivarea limbii române și stabilește regulile ortografice obligatorii” este Academia Română.

Actualele norme au intrat în uz din momentul publicării DOOM²; pentru învățământ, ministerul de resort este cel care decide data aplicării lor.

Pentru detalii privind celelalte norme (care sunt în continuare valabile așa cum fuseseră stabilite prin DOOM¹) și fiecare cuvânt - mai vechi sau mai nou - în parte este necesară consultarea introducerii la DOOM², respectiv a dicționarului propriu-zis.

Informațiile sunt prezentate în ordinea în care su fost tratate în introducerea la DOOM² și nu în ordinea importanței.

MODIFICĂRI PRIVIND DENUMIREA/CITIREA UNOR LITERE

Litere		Denumirea/ citirea literei
mari	mici	
A	a	a
Ă	ă	ă
Â ³	â	î/î din a
B	b	be/bî
C	c	ce/cî
D	d	de/dî
E	e	e
F	f	ef/fe/fî
G	g	ge/ghe/gî
H	h	haș/hî ⁴
I	i	i
Î	î	î/î din i
J	j	je/jî
K	k	ka/kapa
L	l	el/le/lî

¹ Cuvintele la care s-au făcut modificări de normă față de ediția I sunt precedate în DOOM² de semnul exclamării (!), iar cuvintele nou introduse – de steluță (*).

² Academia Republicii Socialiste România, Institutul de Lingvistică al Universității București, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, Editura Academiei, București, 1982, redactor responsabil: Mioara Avram, redactor responsabil adjunct: Laura Vasiliu.

³ Considerăm neavenită continuarea războiului celor două litere, „â din a” și „î din i”: indiferent de motivații, schimbarea, din nou, a acestei convenții grafice ar fi o dovadă de ridicolă imaturitate pentru o cultură care pretinde a fi luată în serios.

⁴ Denumirea *ha* este rar folosită.

M	m	em/me/mî
N	n	en/ne/nî
O	o	o
P	p	pe/pî
Q	q	kü ⁵
R	r	er/re/rî
S	s	es/se/sî
Ș ⁶	ș	șe/șî
T	t	te/tî
Ț	ț	țe/țî
U	u	u
V	v	ve/vî
W	w	dublu ve/dublu vî
X	x	ics
Y	y	[igrec]
Z	z	ze/zet'/zî

O VALOARE SUPPLEMENTARĂ A LITEREI W

Valoarea	Poziția	Exemple
și [u] ⁸ în câteva anglicisme	la inițială de cuvânt + <i>ee, (h)i</i>	<i>weekend</i> [uĭkend] <i>whisky</i> [uĭski] <i>wigwam</i> [uĭgŭom]

SCRIEREA ȘI CITIREA UNOR ABBREVIERI

Actualmente se preferă scrierea **fără puncte despărțitoare** a unor abrevieri de tipul *SUA*, *UNESCO* etc.

Unele litere din anumite abrevieri se citesc după modelul limbii din care au fost împrumutate abrevierile, de ex. *CV*, citită [sivĭ], deoarece este împrumutată din engleză, și nu din latină (unde nici nu se folosea această abreviere), chiar dacă sintagma pe care o abreviază, *curriculum vitae*, este un latinism.

Nu sunt urmate de **punct**:

- simbolurile majorității **unităților de măsură**: *gal* pentru *galon*;
- simbolurile unor termeni din domeniul **tehnic** și **științific**: *Rh* „factorul Rhesus”.

Pentru numele și simbolurile unităților de măsură se aplică prevederile sistemelor internaționale obligatorii/norme interne în domeniu.

ACCENTUL⁹

⁵ Pronunțarea *chïu*, indicată în *DOOM*¹, este nerecomandabilă.

⁶ *ș* și *ț* au sub *s* și *t* o **virguliță**, și **nu** o sedilă (care se utilizează sub *c* în alte limbi: *ç*). În unele programe de calculator, *ș*, spre deosebire de *ț*, apare în mod greșit cu sedilă.

⁷ Citit și [zed].

⁸ Deoarece diftongul [uĭ] nu există în limba română.

⁹ Vocala care poartă accentul principal este subliniată cu o linie.

La unele cuvinte (mai vechi sau mai noi) se admit **variante** accentuale **literare** libere (indicate în *Dicționar* în ordinea preferinței), cu unele deosebiri față de DOOM¹, atât la unele cuvinte vechi în limbă, cât și la unele neologisme, de ex. *acatișt/acatist*, *antic/antițic*, *gingaș/gingaș*, *hatman/hatman*, *jilav/jilav*, *penurie/penurie*, *trafic/trafic*.

Se recomandă o singură accentuare la *avarie*, *crăter*, *despot*, la formele verbului *a fi suntem*, *sunteți*.

SCRIEREA ȘI PRONUȚAREA NUMELOR PROPRII STRĂINE

Numele statelor trebuie utilizate în forma oficială recomandată de acestea *Belarus* (la cuvintele din aceeași familie se pot folosi ambele variante: *belarus/bielorus*, *belarusă/bielorusă*), *Cambodgia*, *Côte d'Ivoire*, *Myanmar*.

Formele **tradiționale curente**, intrate prin intermediul altor limbi și **adaptate** limbii române, ale unor **nume de locuri** străine **cunoscute** de mai multă vreme la noi, pot fi folosite și în indicații bibliografice: *Florența* etc.

Normele actuale recomandă formele *Bahus*, *Damocles* - cf. și expresia consacrată *sabia lui Damocles* -, *Menalaos*, *Oedip* [ödi:p] (cf. și redarea titlului tragediei antice *Oedip rege* și a titlului operei lui George Enescu), *Procust*, nu *Bacus*, *Damocle*, *Menelau*, *Edip*, *Procust*.

Numele anumitor personalități, provenite din limbi scrise cu alfabetul chirilic, pot fi ortografiate atât conform tradiției românești, cât și normelor actuale de transliterare: *Dostoievski/Dostoevski*.

SCRIEREA CU LITERĂ MICĂ SAU MARE LA INIȚIALĂ

Scierea cu literă mică la inițială

Se scriu cu literă **mică** (și nu mare) **la inițială și**:

- **numele** ființelor **mitice** multiple: *ciclop*, *gigant*, *muză*, *parcă*, *sirenă*, *titan*;
- elementele inițiale din **numărul** de ordine al unor **manifestări** periodice a căror denumire este folosită în interiorul unei **propoziții**: *Participanții la (cel de-)al X-lea Congres ...*

Când denumirea este folosită **singură**, ca **titlu** etc., începe cu literă mare: *Al X-lea Congres ...*

Se **pot** scrie, **ocazional**, cu literă **mică**, unele cuvinte care, în mod obișnuit, se scriu cu literă mare, pentru a realiza un anumit **efect** stilistic (*ceașescu*, *pcr*) sau grafic (*univers enciclopedic* pe publicațiile editurii în cauză).

Scierea cu literă mare la inițială

Se scriu cu literă **mare** **la inițială și**:

- **toate** componentele (cu excepția, de regulă, a cuvintelor ajutătoare):
 - numelor **proprii** (inclusiv ale unor **unități lexicale complexe** folosite ca nume proprii) care desemnează **marile epoci istorice** (chiar dacă **nu** reprezintă evenimente) (*Antichitatea*, *Evul Mediu*), inclusiv **războaiele** de anvergură (*Primul Război Mondial*, *al Doilea Război Mondial*) sau care au un nume **propriu** (*Războiul celor Două Roze*, *Războiul de Independență*, *Războiul de Secesiune*, *Războiul de Treizeci de Ani*, *Războiul de 100 de Ani*);

- numelor **propri** de **instituții**, inclusiv când sunt folosite eliptic: *secretar de stat la Externe; Lucrează în Institut de cinci ani; student la Litere; admiterea la Politehnică;*

- **locuțiunilor pronominale de politețe**: *Alteța Sa Regală, Domnia Sa, Excelența Voastră, Înălțimea Voastră, Majestațile Lor Imperiale, Sfinția Sa;*

- numai **primul** element din numele **propri compuse** care reprezintă denumirile **organismelor** de conducere și ale **compartimentelor** din instituții: *Adunarea generală a Academiei Române, Catedra de limba română, Comisia de cultivare a limbii a Academiei Române, Compartimentul/Departamentul/Sectorul de limbi romanice, Direcția, Secretariatul, Secția de filologie și literatură a Academiei Române, Serviciul de contabilitate.*

Se **pot** scrie cu literă **mare** unele cuvinte (care, **de obicei**, se scriu cu literă **mică**), în semn de **cinstire** (*Soldatul Necunoscut; Slavă Țărilor Române*).

Componentele sintagmei *țările române*, care nu a fost niciodată numele propriu al unei entități statale unice, se scriu în mod obișnuit cu literă mică la inițială.

SCRIEREA CUVINTELOR COMPUSE

I. Se revine la scrierea într-un cuvânt a tuturor formelor pronumelui negativ compus **niciunul, niciuna** „nimeni” și ale adjectivului pronominal corespunzător **niciun, nicio**, care se încadrează într-un întreg sistem la care se aplică de mult aceleași reguli.

1. *Niciun(ul)* s-a mai scris „legat” și înainte de 1953, dată după care *nici un(ul)* a devenit singura excepție în mai multe privințe:

- **a.** era unicul pronume (în afară de *ceea ce* și spre deosebire, de exemplu, de pronumele cu o componentă relativ asemănătoare *vreun(ul)*, scris într-un cuvânt) redat grafic ca și cum ar fi vorba de două cuvinte diferite și independente și nu de un *unic* pronume/adjectiv *compus sudat* - între componentele căruia nu poate fi intercalat alt cuvânt;
- **b.** era singura combinație din seria celor formate din *nici + când, cât, cum, de cât, de cum, o dată sau odată, odinioară, unde* la care nu se făcea distincție și în scris între îmbinările *libere și disociabile*, în care componentele își păstrează *individualitatea*, și *cuvintele compuse sudate*. Astfel, și până acum trebuia să se distingă, de exemplu, și în scris, între *niciodată* „în niciun moment” și *nici odată* „nici cândva” (situația complicată în acest caz și de o a treia situație: *nici o dată* „nici o singură dată”, „*nicio dată* calendaristică” sau „*nicio informație*”) sau între grupurile ortografice *fiecare, oarecare, oricine* ș.a. și, respectiv, *fie care, oare care, ori cine*.

2. Tot atât de normal ca în aceste ultime exemple este să distingem, de pildă, între:

- **niciun** adjectiv pronominal (*N-are niciun chef să facă ce i se cere*) și **nici un** adverb + articol (*Nu e naiv și nici un om neștiutor*) sau **nici un** conjuncție + numeral (*Mă confundați, eu nu am nici un frate, nici mai mulți*);

- **niciunul** pronume (*N-a venit niciunul „nimeni”*) și **nici unul** conjuncție + pronume nehotărât (*Nu-mi place nici unul, nici celălalt*

- combinații în care *nici* este accentuat în frază și în care se poate intercala, de exemplu, adverbul *măcar* (*N-are nici măcar un prieten*).

Aceste combinații se folosesc mult mai rar decât pronumele și mai ales în astfel de structuri binare, destul de clare din punctul de vedere al înțelesului și al logicii, nu numai al analizei gramaticale.

3. Grafia *niciun* etc. corespunde și pronunțării în două silabe [ničun].

4. Ea nu numai că nu îngreunează, ci, dimpotrivă, ușurează recunoașterea ca atare a pronumelui/adjectivului pronominal în cauză.

5. Această grafie a fost adoptată și de noua *Gramatică a Academiei*.

6. Ea respectă și paralelismul grafic cu celelalte limbi romanice în care există pronume cu o structură asemănătoare.

Se scriu „legat” și:

- adjectivele cu structura **adjectiv + vocala de legătură o + adjectiv**, care exprimă o **unitate**, având **flexiune** numai la **ultimul** element: *cehoslovac* „din fosta Cehoslovacie”, *sârbocroat*;

Dar *ceho-slovac* „dintre Cehia și Slovacia”, *sârbo-croat* „dintre sârbi și croați”.

- adverbul *odată* „cândva (în trecut sau în viitor), imediat, în sfârșit”: *A fost odată ca niciodată*, *O să-ți spun eu odată ce s-a întâmplat*, *Termină odată*, *Odată terminat lucrul, am plecat*.

Dar se scriu în două cuvinte **o dată** numeral adverbial (*Așa ceva ți se întâmplă numai o dată în viață*, *Te mai rog o dată*, *O dată la două luni*) și **o dată** subst. „zi, dată calendaristică” sau „informație”.

II. Se scriu cu cratimă:

- adjectivele compuse **nesudate** cu structura **adverb + adjectiv** (adesea provenit din **participiu**), când compusul prezintă o **diferență de sens** față de cuvintele de bază: *bine-crescut* „cuvios”, *bine-cunoscut* „celebru”, *bine-venit* „oportun, agreeat”;

Ele se deosebesc de îmbinările cu o structură și o componentă asemănătoare, care se scriu într-un cuvânt când sunt **compuse sudate** (*binecuvântat*) și **separat** când sunt **grupuri de cuvinte** care își păstrează fiecare sensul (*bine crescut* „dezvoltat bine”).

- substantivele compuse cu **unitate semantică și gramaticală** mai mică decât a celor scrise într-un cuvânt, ca:

- *bună-credință* „onestitate”; *bună-creștere*, *bună-cuviință* „politețe”; *bună-dimineața* (plantă), *bun-rămas* „adio”;

Compusele **sudate** cu structură asemănătoare se scriu într-un **cuvânt** (*bunăstare* „prosperitate”), iar secvențele în care componentele își păstrează autonomia - în cuvinte **separate** (*bună creștere* „dezvoltare bună”, *bunul gust al libertății*).

- *prim-balerin*, *prim-balerină*, *prim-procuror*, *pri-solist*, *prim-solistă*;

- *bas-bariton*, *contabil-șef*¹⁰, *cuvânt-titlu* „intrare de dicționar”, *mașină-capcană* (în care al doilea substantiv este apozitie);

Se scrie într-un cuvânt *blocstart* - ca și *blochaus*, *blocnotes*.

- termeni care denumesc **substanțe** chimice distincte, **specii** distincte de **plante** sau de **animale** (cu **nume științifice diferite**) ș.a., la care se **generalizează** scrierea cu cratimă - indiferent de structură: *fluture-de-mătase*, *gâdac-de-Colorado* (specii de insecte), *viță-de-vie* (plantă).

- tipuri izolate: *cuvânt-înainte* „prefață”, *mai-mult-ca-perfect* (timp verbal).

SCRIEREA LOCUȚIUNILOR¹¹

Se scriu în cuvinte separate, de ex.: *băgare de seamă* „atenție”, *chit că, cu bună știință*, *de bunăvoie* „benevol”, *de jur împrejurul*, *de prim rang* „de calitatea întâi”; *Doamne ferește*, *Domnia Lui*, *Excelența Sa*, *Înalt Preasfinția Voastră*, *în ciuda*, *în jur* „în preajmă”, *în jur de* „aproximativ”, *în jurul*, *în locul*, *Măria Ta*, *până ce*, *până să* ș.a.

¹⁰ În *COR. Clasificarea ocupațiilor din România*, Meteor Press, București, 2003, și în actele normative (*Ordonanța de urgență nr. 191* din 12 decembrie 2002, în *Monitorul Oficial al României*, XIV, nr. 951, Partea I, 24 decembrie 2002), numele de funcții compuse cu *șef* sunt scrise în cuvinte **separate**; cf. și *negociator șef* etc.

¹¹ Deoarece nu pun alte probleme de scriere decât cele generale, precum și ale componentelor lor, multe locuțiuni - interpretate uneori și drept grupuri de cuvinte - nu au fost incluse în DOOM¹, în DOOM² adăugându-se un număr restrâns.

În locuțiunile *odată ce* „după ce, din moment ce” și *odată cu* „în același timp cu”, adverbul *odată* se scrie **într-un cuvânt**.

Din punctul de vedere al scrierii ca **locuțiuni** nu sunt semnificative situațiile în care unele elemente din componența lor sunt scrise cu **cratimă** din motive **fonetice** - **todeauna** (*de-a berbeleacul, dintr-odată*) sau **accidental**, pentru a reda rostirea lor în **tempo rapid** (*așa și așa/așa și-așa*) - sau pentru că sunt cuvinte **compuse** (*de (pe) când Adam-Babadam*).

SCRIEREA GRUPURILOR DE CUVINTE¹²

Fiind grupuri de cuvinte, și nu un singur cuvânt compus, se scriu „dezlegat” și:

- *de mâncat* (*N-am nimic de mâncat; De mâncat, aș mânca*), *după prânz* ș.a.;

Dar se scriu **într-un cuvânt** sau cu **cratimă compusele** cu o structură asemănătoare: *demâncare, demâncat* (pop.) „mâncare”, *după-amiază, după-masă* „a doua parte a zilei”.

- *apă minerală, bună dimineața* (formulă de salut), *bună stare* „stare bună” etc.

Grupurile relativ stabile de cuvinte se deosebesc de **cuvintele compuse** cu structură și componență asemănătoare, în care elementele componente nu-și **păstrează sensul** de bază și nu **corespund** realității denumite și care se scriu fie cu **cratimă** (*bună-dimineața* „plantă”), fie **într-un cuvânt**: *bunăstare* „prosperitate”.

DESPĂRȚIREA LA CAPĂT DE RÂND¹³

Despărțirea numelor de instituții

cuprinzând abrevieri pentru nume generice sau nume proprii

Se **tolerează** plasarea pe **rânduri diferite** a **abrevierilor** pentru **nume generice** (*RA = regie autonomă, SA = societate anonimă* ș.a.), și a **numelor proprii** din **denumirile** unor instituții, **indiferent de ordine**: *Roman |S.A., SC Severnav | SA.*, dar și *F.C. | Argeș, RA | „Monitorul Oficial”, SC | Severnav SA* (ca și în scrierea completă: *Fotbal Club | Argeș* etc.).

Numele proprii de persoană

Pentru **păstrarea unității** lor, **nu** se despart la sfârșit de rând, ci se trec integral pe rândul următor **numele proprii de persoane**: *Abd el-Kader, Popescu* (**nu**: *Abd el-Kader/Abd el-Ka-lder, Po-pescu/Popes-cu*).

Despărțirea cuvintelor la capăt de rând

Regula **generală și obligatorie** a despărțirii **cuvintelor** la capăt de rând, valabilă pentru ambele modalități de despărțire (după pronunțare și după structură), este **interdicția** de a lăsa mai ales la **sfârșit de rând**, dar și la **început de rând** o secvență care **nu** este **silabă**¹⁴.

Fac **excepție grupurile ortografice** scrise cu **cratimă** (*dintr-lun, într-lînsa*), la care se recomandă însă, pe cât posibil, **evitarea despărțirii**.

¹² Aceeași observație ca și la locuțiuni.

¹³ Când utilizarea cratimei ar putea produce confuzii se folosește **aici** pentru a indica locul despărțirii bara verticală.

¹⁴ Chiar dacă include o vocală propriu-zisă, cum prevedea regula din DOOM¹, care era mai puțin restrictivă.

Normele actuale¹⁵ prevăd, de regulă, atît despărțirea la capăt de rînd după pronunțare - care este indicată acum pe primul loc -, cât și despărțirea după structură - care este indicată acum pe locul al doilea, precum și cu unele restricții față de recomandările din DOOM¹.

Astfel, normele actuale nu mai admit despărțirile după structură care ar conduce la secvențe care **nu sunt silabe**, ca în *artralgie*, *întrajutorare*, *nevralgic*.

Despărțirea cuvintelor **în scris la capăt de rînd nu se identifică** cu despărțirea **în silabe** în sens fonetic.

Conform DOOM¹, „regulile bazate pe pronunțare” erau „tolerate”, deci perfect posibile, și în cuvintele „formate”, la care „despărțirea [...] care ține seama de elementele constitutive atunci când cuvântul este analizabil sau măcar semianalizabil” era nu singura admisă, ci doar cea „preferată”. (caracterul analizabil este însă un lucru destul de relativ, un cuvânt ca *obiect*, de exemplu, nefiind, practic, nici măcar *semianalizabil* pentru majoritatea vorbitorilor).

În DOOM¹ se preciza că unele cuvinte „formate” cunosc **și** (nu doar exclusiv) o despărțire conformă cu structura lor morfologică.

În dicționarul propriu-zis din DOOM¹ însă, deși corect ar fi fost să se indice, ca variantă, și despărțirea după pronunțare conformă cu regulile generale (de exemplu *tran-salpin* etc.) și nu numai cea care se încadrează în categoria excepțiilor, DOOM¹ menționa numai despărțirea morfologică: „**transalpin** (sil. mf. *trans-*)”. De aici impresia greșită că, în asemenea cuvinte, silaba fonetică ar fi fost singura admisă.

Probabil că și din acest motiv, ca și pentru a pune în evidență familiile de cuvinte și mijloacele de formare a acestora, școala recomanda aproape exclusiv, la cuvintele „formate”, despărțirea bazată pe analiza morfologică. Notarea diferită, la unele examene și concursuri, a celor două despărțiri (chiar dublă pentru cea morfologică, cum s-a procedat uneori) nu este deci corectă. Dacă se urmărește să se vadă dacă elevii sau candidații cunosc silaba fonetică ori structura morfologică a cuvintelor, întrebările ar trebui formulate explicit ca atare.

În DOOM² **s-a inversat numai ordinea de preferință** a celor două modalități de despărțire la capăt de rînd - după pronunțare (care prezintă și avantajul că pentru ea se pot stabili **reguli formalizabile și mai generale** decât pentru despărțirea după structură) și după structură. Spre deosebire de DOOM¹, noul DOOM indică riguros, la toate cuvintele în această situație, ambele posibilități, fără a o trece sub tăcere pe aceea care este mai puțin convenabilă sub un aspect sau altul.

Ca urmare, în dicționarul propriu-zis s-a inversat ordinea în care sunt indicate cele două modalități de despărțire la capăt de rînd pentru cuvintele analizabile și semianalizabile (compuse sau derivate cu prefixe și cu unele sufixe): prima este indicată despărțirea bazată pe pronunțare, iar pe locul al doilea despărțirea anumitor secvențe după elementele lor constitutive.

Se pot deci despărți **și** după structură cuvintele **(semi)analizabile**, formate în limba **română** sau **împrumutate** (în exemple se indică **numai limita în discuție**, nu și limitele posibile între celelalte silabe):

- **compuse¹⁶**: *arterios-cleroză/arterio-scleroză*, *al-tundeve/alt-undeve*, *des-pre/de-spre*, *drep-tunghi/drept-unghi*, *por-tavion/port-avion*, *Pronos-port/Prono-sport*, *Romar-ta/Rom-arta*;

formațiile cu *-onim*: *o-monim/om-onim*, *paro-nim/par-onim*, *sino-nim/sin-onim*;

Compusele care păstrează grafii **străine** sunt supuse numai despărțirii după structura din limba de origine: *back-hand*.

¹⁵ Cf. și *Dicționarul general de științe ale limbii*, Editura Științifică, București, 1997, s.v. *silabație*: „Regulile morfologice **nu** [subl. ns. I. V.-R.] sunt obligatorii”.

¹⁶ Din cuvinte întregi, elemente de compunere sau fragmente de cuvinte dintre care cel puțin unul există independent și cu un sens care corespunde celui din compus.

- **derivate cu prefixe:** *anor-ganic/an-organic, de-zechilibru/dez-echilibru, inegal/in-egal, nes-prijinit/ne-sprijinit, nes-tabil/ne-stabil, nes-trămutat/ne-strămutat, pros-cenium/pro-scenium, su-blinia/sub-linia;*
- **derivate cu sufixe:** *savan-tlâc/savant-lâc.*

Cel care scrie are deci libertatea, atunci când nu recunoaște sau nu este sigur de structura morfologică a unui cuvânt mai greu analizabil, să îl despartă pe baza pronunțării (*o-monim*, nu numai *om-onim*), ori, dacă o asemenea diviziune i se pare șocantă la cuvintele mai ușor analizabile, să despartă cuvântul în cauză pe baza structurii lui morfologice (*post-universitar*, nu neapărat *post-universitar*).

Normele actuale nu mai admit însă nici despărțirile după structură care ar **contraveni pronunțării**, ca în *apendiclectomie* [apendičectomię], *laringlectomie* [lariņęectomię].

Pentru cuvintele a căror structură nu mai este clară, deoarece **elementele** componente sunt **neînțelese** sau **neproductive** în limba română, normele actuale recomandă **exclusiv** despărțirea după **pronunțare** (*a-borigen, a-broga, a-brupt, a-diacent, ab-stract, a-dopta, ban-crută, o-biect, pros-pect, su-biect*).

Nu pun probleme acele compuse (ca *bine-facere, clar-văzător, pur-sânge*) sau derivate (precum *contra-făcut, des-calificat, a re-începe*) la care cele două tipuri de despărțire coincid.

Se indică o singură despărțire, și anume după structură, și la cuvintele compuse (ca *alt-fel, ast-fel, feld-mareșal, port-moneu*) și derivate cu prefixe (ca *post-față, trans-bordare*) sau cu sufixe (ca *pust-nic, stâlp-nic*) cuprinzând anumite succesiuni de consoane care nu admit alte despărțiri.

La cuvintele scrise (obligatoriu sau facultativ) cu **cratimă** sau cu **linie de pauză** se **admite** - atunci când spațiul nu permite evitarea ei - **și despărțirea la locul cratimei/liniei de pauză**. Este vorba de:

- cuvinte **compuse** sau **derivate** și **locuțiuni**: *aducere-laminte;*
- **împrumuturi neadaptate** la care **articolul** și **desinențele** se leagă prin **cratimă**: *flash-lul;*
- **grupuri ortografice** scrise cu **cratimă**: *ducându-lse*, chiar când rezultă secvențe care **nu** sunt silabe: *dintr-lun* (cazuri în care se recomandă însă **evitarea** despărțirii);
- cuvinte **compuse complexe**: *americano-lsud-coreean* sau *americano-sud-coreean*.

Câteva norme morfologice

Adjective

La unele **adjective neologice**, norma actuală, reflectând uzul persoanelor cultivate, admite la **feminin** forme **cu** și fără **alternanța o** (accentuat) - **oa**, în ordinea de preferință *analoagă/analogă, omoloagă/omologă* (în timp ce la altele **nu** admite forme cu **oa**: *barocă, echivocă*); adjectivul/substantivul *vagabond* are femininul *vagabondă*, nu *vagabondă*.

Unele **adjective** vechi și mai ales neologice se folosesc numai pentru **substantive** de un **singur gen**; în cazul celor referitoare la substantive **neutre**, aceasta nu înseamnă că și adjectivele în cauză ar fi „neutre”, cum se indica în DOOM¹, chiar dacă au la singular

formă de masculin, iar la plural (dacă au plural), formă de feminin: (*metal*) *alcalino-pământos*, (*barometru*) *aneroïd*, (*foc*) *bengal*, (*substantiv*) *epicen*¹⁷.

Locuțiuni adverbiale

Deoarece locuțiunile adverbiale **nu** cunosc categoria **numărului**, locuțiunea adverbială *altă dată* nu are plural, *alte dăți* fiind o locuțiune distinctă.

Articolul¹⁸

Articolul hotărât enclitic (**singular** și **plural**) se leagă cu **cratimă** numai în **împrumuturile neadaptate**:

- a căror **finală** prezintă **deosebiri** între **scriere** și **pronunțare**: *bleu-ul* [blöul];
- care au finale grafice **neobișnuite** la cuvintele vechi din limba română: *dandy-ul* (nu *dandiul*), *dandy-i*¹⁹; *gay-ul*, *gay-i*; *hippy-ul*, *hippy-i*; *party-ul*; *playboy-ul*, *playboy-i*; *story-ul*, *story-uri*.

Se recomandă atașarea **fără** cratimă a articolului la împrumuturile - chiar nedaptate sub alte aspecte - care se **termină** în **litere** din **alfabetul** limbii **române pronunțate** ca în limba **română**: *gadgetul* [ghegetul], *itemul* [itemul], *weekendul* [uikendul], inclusiv în cazul unor anglicisme ceva mai vechi, scrise și conform DOOM¹ fără cratimă: *westernuri* ș.a.

La unele substantive provenite din **abrevieri** există în prezent tendința de a le folosi **nearticulat**: *O.N.U./ONU a decis ...* (nu: *O.N.U.-ul ...*).

Numeralul

Normele actuale acceptă la femininul nearticulat al numeralului **ordinal** *întâi* postpus substantivului și forma *întâia*: *clasa întâi/întâia*.

În construcția cu prepoziția *de* (care și-a pierdut sensul partitiv „dintre”, dobândind sensul „de felul”) + pronume **posesiv**, norma actuală admite, pe lângă **plural**, și **singularul**: *un prieten de-ai mei/de-al meu*, *o prietenă de-ale mele/de-a mea*.

Substantivul

Substantivele la care există ezitare în ce privește apartenența la genul **feminin** sau **neutru**, respectiv **masculin** sau **neutru** (cu implicații asupra formei lor de **plural**) se află în una din următoarele situații:

1. cuvinte de **genuri diferite** (dintre care unele învechite, regionale sau populare) specializate pentru **sensuri** sau **domenii diferite**: *a*¹ (literă) s. m./s. n., pl. *a/a-uri*; *a*² (sunet) s. m., pl. *a*; *basc*³ „adaos la bluză sau jachetă”, *bască*² „lâna tunsă de pe o oaie, bluză, vestă”, *bască*³ „limbă”; *colind*¹ „colindat”, *colind*²/*colindă* (cântec); *zăloagă* „semn de carte, capitol”, *zălog*¹ „arbust”, *zălog*² „garanție”;

¹⁷ În noua *Gramatică a Academiei* (GALR = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Gramatica limbii române. I. Cuvântul*, Editura Academiei, București, 2005), p. 148 se vorbește în asemenea cazuri de adjective defective „numai cu forme de neutru”.

¹⁸ În DOOM² s-a păstrat categoria articolului, deși în noua *Gramatică a Academiei* acesta nu mai este recunoscut ca parte de vorbire.

¹⁹ Dar derivatul *dandism*, nu *dandysm*.

2. ambele admise ca **variante literare libere**: *basc²/bască¹* (beretă), *colind²/colindă* (cântec);

3. de un singur gen, norma actuală optând pentru *astru* masculin, *foarfecă* feminin. Cf. și *clește* masculin, cu pluralul *clești*. La substantivele **mass-media** și **media** „presa scrisă și audiovizuală” s-a admis folosirea ca **feminin singular**: (*mass-*)*media actuală*, cu genitiv-dativul articulat (*mass-*)*mediei: prin intermediul (mass-)mediei*.

1. Aceste substantive sunt împrumutate de română din **engleză** (unde *media* provine, la rândul ei, din latină);

2. Folosirea lor ca feminine singular este în acord cu forma lor.

3. Ea este în conformitate cu trecerea, în limba română, la feminin singular a unor plurale neutre latinești la origine, cf. lat. SUPERCILIA > rom. *sprânceană*.

Norma actuală admite **noile singulare** pe care unele substantive feminine cu **rădăcina** terminată în **-l** și **pluralul** în **-e** și le-au creat după modelul *sofa, sofale, cafea, cafele: bretea* pentru sensurile „bentiță de susținere la îmbrăcăminte; ramificație rutieră”, *sanda (nu bretelă, sandală)*.

Tendința distingerii între forma de singular și cea de plural se concretizează în acceptarea de către norma academică a singularului *cârnat* (și nu *cârnaț*), refăcut din forma moștenită tocmai pentru marcarea mai clară a opoziției de număr și prin alternanța *t/ț*.

Unele substantive feminine omonime la nominativ-acuzativ singular au **genitiv-dativul singular diferit**: *maică¹* „călugăriță”, g.-d. art. *maicii*; *maică²* „mamă”, g.-d. art. *maicei/maicii/maichii*.

Unele substantive feminine terminate în *-a* sau *-ia* în limba de origine și-au creat (și) o nouă formă nearticulată: *cariocă, leva/levă, nutrie*.

La unele **nume proprii**, normele actuale admit **variante de flexiune**: *Ilenei/Ileanei*.

Poate exista ezitare în ce privește forma de **plural** (în cadrul aceluiași gen) la unele substantive **feminine** cu pluralul (și **genitiv-dativul singular** nearticulat) în **-e** sau **-i** și **neutre** cu pluralul în **-uri** sau **-e**; la aceste substantive, opțiunea normei actuale este una din următoarele:

- **ambele** forme sunt admise ca **variante literare libere**, cu **preferință** pentru una dintre ele (indicată **prima** în *Dicționar*): *căpșuni/căpșune, cicatrice/cicatrici, cireșe/cireși, coarde/corzi, coperte/coperți, găluște/găluști* (ca și *râpe/râpi*), respectiv *niveluri/nivele* „înălțime, stadiu, treaptă” (ca și *chipie/chipiuri, tuneluri/tunele*);

Acceptarea și a pluralului în *-i*, alături de cel în *-e*, la *două* substantive de genul feminin **nume de fructe**: *căpșuni* și *cireși*, s-a bazat pe faptul că:

1. se înregistrează progresul, în uzul literar, al pluralelor în cauză;

2. nu există decât plurale în *-i*, atât pentru numele de pomi sau de tufe, cât și pentru numele fructelor acestora, în cazul mai multor astfel de substantive: *fragi, gutui, lămâi, nuci, piersici, rodii*;

3. formele de plural din sistemul multor substantive feminine au evoluat, în istoria limbii române, de la desinența *-e* la *-i*, plurale ca *boale, roate, strade, școale* ș.a. supraviețuind, eventual, numai în expresii (*a băga în boale, a merge ca pe roate*), dar fiind înlocuite în uzul general prin *bolii, roși, străzi, școli*;

4. încă din *Îndreptar*²⁰, *căpșună* avea pluralul *căpșuni*.

²⁰ Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație*, ediția a V-a, Univers Enciclopedic, București, 1995.

- se admite o singură formă la unele substantive **feminine** (*monede*, dar *gagici*, *poieni*, *remarci*, *țărănci*, *figănci*) și **neutre** precum *seminare* (*seminarii* nemaiaivând sprijin într-un singular în *-iu*).

La **împrumuturile** recente, în curs de adaptare, norma actuală a adoptat soluții diferite, și anume:

- folosirea unor substantive cu **aceeași** formă la singular și la plural: *dandy*, *gay*, *hippy*, *peso*, *playboy*;

- încadrarea în modelul substantivelor românești, prin formarea pluralului:

- la cele **masculine** - cu desinența *-i*, cu alenanțele fonetice corespunzătoare: *adidași*, *bodyguarzi/bodigarzi*, *brokeri*, *dealeri*, *racketși* (ca în DOOM¹ *boși*);

- la cele **neutre**, în general cu desinența *-uri*, legată

- **direct** (fără cratimă) la cuvintele - chiar nedaptate sub alte aspecte - care se **termină în litere** din **alfabetul limbii române pronunțate** ca în limba **română**: *gadgeturi* [ghegeturi], *itemuri* [itemuri], *trenduri* [trenduri], *weekenduri* [uikenduri]);

- prin **cratimă** la cuvintele a căror **finală** prezintă **deosebiri între scriere și pronunțare** (*bleu-uri* [blöuri], *show-uri* [șöuri]) sau care au **finale grafice neobișnuite** la cuvintele vechi din limba română: *party-uri*, *story-uri*.

Verbul

Formele **fără -ră-** la **indicativ mai-mult-ca-perfect plural** sunt învechite.

Tratarea în DOOM² a verbelor de conjugarea I cu sau fără *-ez* și de conjugarea a IV-a cu sau fără *-esc* continuă în mare parte DOOM¹.

În principiu nu am intervenit în această chestiune foarte delicată decât atunci când am dispus de informații privind uzul formelor. În cazurile în care acestea indicau un echilibru relativ între forme, au fost recomandate ambele variante, iar când discrepanța era flagrantă, am optat pentru varianta dominantă.

Situația verbelor de conjugarea I la care am intervenit asupra normării din DOOM¹ este următoarea:

- *a se prosterna* (fost fără și cu *-ez*, în această ordine; BC²¹ *prosternă / prosternează* 27 / 114) a devenit numai cu, ca și *a decerna*;

- au devenit numai fără *-ez* *a ignora* (BC *ignorează / ignoră* 2 / 147), *a îndruma* (foste cu și fără *-ez*, în această ordine; BC *îndrumează / îndrumă* 6 / 141), *a înfoia* (fost fără și cu *-ez*, în această ordine; BC *înfoaie / înfoiază* 139 / 11);

- au devenit fără și cu *-ez*, în această ordine, *a înjgheba* (BC *înjghebează / înjgheabă* 62 / 82) ș.a.

Verbele de conjugarea a IV-a la care am intervenit asupra normării din DOOM¹ se află în una din următoarele situații:

- au devenit numai fără *-esc* *a bombăni* (fost numai cu *-esc*; BC *bombăne / bombănește* 119 / 17), *a dăinui* (fost cu și fără *-esc*, în această ordine; BC *dăinuiește / dăinuie* 14 / 119), *a țărâi* (BC *țărâie / țărâiește* 147 / 3); la fel *a absolvi*, inclusiv pentru sensul „a termina un an/o formă de învățământ”;

²¹ Blanca Croitor, „Variantele verbale literare libere: tendințe în limba română actuală”, în *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, Editura Universității din București, 2002, p. 57-76.

- au devenit cu și fără *-esc*, în această ordine: *a biciuii* (BC *biciuie* / *biciuiește* 57 / 65), *a birui* (fost numai fără *-esc*; BC *biruie* / *biruiește* 50 / 78) ș.a.;

În cazul fluctuației dintre formele sufixate și cele nesufixate nu se poate impune, din păcate, cu forța, o coerență, neconfirmată de uz, numai de dragul coerenței. La asemenea verbe (unele provenite din onomatopee), lucrurile nu pot fi încă tranșate definitiv și într-un mod care să satisfacă sentimentul tuturor vorbitorilor.

Nu există mijloace de memorare a formelor recomandate sau criterii pentru deducerea lor logică, fiind necesară consultarea DOOM². Nu înseamnă că și alte variante decât cele înregistrate în DOOM² nu ar fi posibile și, cum și între diversele dicționare există deosebiri, folosirea, în cazurile de dubiu, a altei variante decât cea indicată în DOOM² nu ar trebui penalizată, făcând parte mai curând dintre variațiile de uz decât dintre abaterile de la o normă categorică.

ALTE INTERVENȚII ÎN DICȚIONARUL PROPRIU-ZIS

Indicații de uz

Inventarul DOOM² conține peste 62.000 de cuvinte. S-au păstrat cea mai mare parte a intrărilor din DOOM¹, adăugându-se indicații de uz la cuvintele care nu aparțin limbii literare actuale: *a aburca* (pop.), *babaros* (arg.), *baboșă* (reg.), *colonelă* (înv., rar), *gagică* (fam.), *iactanță* (livr.), *odicolon* (înv., pop.) etc.

Faptul că un cuvânt precum *gagică* (care s-a extins în limbajul familiar) figurează în DOOM (încă din prima ediție) nu înseamnă că el ar fi fost „adoptat ca normă academică” și că ar fi devenit „oficial”. În cazul unui asemenea cuvânt, normarea privește numai scrierea și flexiunea, nu uzul; pentru situațiile în care este folosit în registrul căruia îi aparține sau într-o operă literară, DOOM² arată că pluralul lui nu (mai) este *gagice*, ci *gagici*, iar genitiv-dativul singular articulat trebuie scris și pronunțat *gagicii*.

Modificări

Prin intervenții mai mult sau mai puțin punctuale operate în corpul dicționarului **s-au modificat** o serie de recomandări ale DOOM¹:

- scrierea și/sau pronunțarea unor **împrumuturi**: *dumping*, *antidumping* [(anti)damping], nu [(anti)dumping]; *knockdown* [knɔcdaun/nɔcdaun] și *knockout* [knɔcaut/nɔcaut], nu *cnocdaun*, *cnocaut*; categoria formațiilor cu *-men* împrumutate din engleză sau din franceză (care nu mai sunt scrise cu *-man*): *congresmen*, pl. *congresmeni*; *recordmen*, pl. *recordmeni*; *tenismen*, pl. *tenismeni* (cf. și femininele *recordmenă*, *tenismenă*, formate în românește) etc.;

- unele **forme flexionare**:

- *a continua* are, conform normei actuale, la **indicativ** și **conjunctiv prezent**, persoana **I singular**, forma (*să*) *continui* (**nu** (*să*) *continuu*), ca și la persoana a II-a singular, după modelul unor verbe în *-ia* (ca *a apropia*);

- *a mirosi* are la **indicativ prezent**, persoana a **III-a plural**, forma (*ei*) *miros* (**nu** (*ei*) *miroase*);

- s-au admis, atât la cuvinte vechi, cât și la cuvinte mai noi, unele forme ca **variante literare libere**: *astăreală* / *astereală*, *becisnic* / *bicisnic*, *cearșaf* / *cearceaf*, *chimiluminiscență* / *chimioluminescență*, *corijent* / *corigent*, *delco* / *delcou*, *diseară* / *deseară*, *fierăstrău* / *ferăstrău*, *filosof* / *filozof*, *luminiscent* / *luminescent*, *muschetar* / *mușchetar*, *pieptân* / *pieptene*, *polologhie* / *poliloghie*, *tumoare* / *tumoră*;

- s-au eliminat unele forme sau variante, recomandând (**numai**) *acciză*, *astm*, *azi-noapte*, *carafă*, *chermeză*, *chimioterapie*, *container*, *crenvurst*, *a dăula*, *de-a-ndăratelea*, *a dispera*, *fîică*, *a fonda*, *israelian*, *lebărvurst*, *luminator*, *machieur*, *machieuză*, *maseur*,

maseuză - ca și *cozeur, dizeur, dizeuză* -, *marfar, magazzinoer, mesadă, pricomigdală, zilier, nu* (și) *acciz, astmă, as-noapte, garafă, chermesă, chemoterapie, container, de-a-ndăratele, a dehula, a despera, crenvurșt, fiică* [fîică], *a funda, izraelian, lebevurșt, luminător, machior, machieză, masor, mărfar, magazinier, misadă, picromigdală, ziler* etc.;

- s-a admis existența la unele nume compuse de plante și de animale, de dansuri populare, de jocuri ș.a. a formei **nearticulate** și a **flexiunii**: *abrudeanca* (dans), *neart. abrudeancă*, g.-d. art. *abrudencii*;

- s-au considerat (**formal articulate** și) de genul **masculin** (nu neutru, cum este cuvântul de bază), numele de plante sau de animale compuse de tipul *acul-doamnei* (plantă) s. m. art., *degețel-roșu*;

- „**epitetele**” referitoare la persoane au fost considerate **de ambele genuri**, nu numai masculine: *bâlbâilă* s. m. și f.;

- s-a admis, printre altele, existența unor forme de singular la **nume de popoare** vechi (*alobrog*), de **specii** animale și vegetale (*acantocefal*) ș.a.;

- s-a considerat că substantivele provenite din verbe la **supin** nu au în general plural și s-au tratat separat locuțiunile formate de la ele: *ales* s. n.; *alese* (pe ~) loc. adv.;

- s-au respectat, pentru numele și simbolurile **unităților de măsură**, prevederile sistemelor internaționale obligatorii/normelor interne stabilite de profesioniști: *watt-oră* cu pl. *wați-oră*, nu *wattoră*, pl. *wattore*;

- s-a schimbat **încadrarea lexico-gramaticală** a unor cuvinte:

-sunt considerate **locuțiuni pronominale de politețe**²² (și nu secvențe formate din substantiv + adjectiv pronominal posesiv sau pronume personal în genitiv) tipurile *Domnia Ta, Excelența Voastră, Înălțimea Voastră* etc., deși formațiile sunt analizabile, deoarece acordul predicatului cu aceste secvențe folosite ca subiect nu se face cu persoana a III-a, ca în cazul substantivelor, ci cu persoana la care se referă, de ex. cu persoana a II-a: *Excelența Voastră veți fi primit de președintele țării*.

- *bun-platnic, rău-platnic*, ca și *viță-de-vie* ș.a. (considerate, probabil, de autorii DOOM¹ îmbinări libere și de aceea neinclus în dicționar), sunt socotite compuse;

- *uite* este considerat interjecție, și nu formă verbală²³ ș.a.

Adăugiri

S-au **adăugat** cca 2.500 de cuvinte:

- **împrumuturi** din latină și din diverse limbi moderne, (re)intrate în uz, majoritatea din engleză, dar și din franceză, spaniolă etc., marcate ca angl(icisme), fr(anțuzisme), hisp(anisme) etc.: *acquis, advertising, airbag, broker, cool, curriculum, dealer, gay, hacker, item, jacuzzi, macho, trend* etc.;

Includerea în DOOM² a unor împrumuturi recente neadaptate, mai ales anglo-americe, nu trebuie interpretată ca o recomandare a tuturor acestora. Ea se bazează pe ideea că, dacă folosirea lor nu poate fi împiedicată, iar unele dintre ele țin de o modă ce poate fi trecătoare, ignorării problemei - care lasă loc greșelilor - îi sunt preferabile înregistrarea formelor corecte din limba de origine și sugerarea căilor pentru posibila lor adaptare la limba română. Viitorul va decide care dintre aceste cuvinte vor rămâne, asemenea atâtor împrumuturi mai vechi, și sub ce formă anume, și care vor dispărea.

²² În GALR, p. 213, sunt numite îmbinări locuționale, dar și locuțiuni.

²³ Cf. și GALR, p. 679-680.

- cuvinte **existente** în limba română, dar care, din diverse motive, lipseau din DOOM¹ (unele intrate în limbă sau devenite uzuale după elaborarea acestuia):

- *a accesa, acvplanare, aeroambulanță, aeroportuar, alb-negru, alb-argintiu, anglo-normand, aurolac, a se autoacuză, autocopiativ, blocstart, cronofag, dublu-casetofon, electrocasnic, a exînscrie, extra* adj. invar., *gastroenterolog, giardia, heliomarin, metaloplastie, neocomunism, neoliberal, policalificare, politolog, preaderare, primoinfecție, proamerican, sociocultural, super* adj. invar., *teleconferință, a tracta, ultra* adj. invar. etc.;

- compuse absente din DOOM¹: *à la, alaltăieri-diminează, mâine-diminează; azi-mâine* ș.a.;

- derivate de la nume de locuri românești (*albaiulian, negruvodean*), de la nume de state (*srilankez*) și alte derivate care pun probleme (*shakespearian/shakespeareian*) ș.a.;

- dublete ale unor cuvinte existente în DOOM¹: *compleu, emisie, frecție, mental, ocluzie, papua, repertoar* ș.a. - alături de *complet, emisiune, fricțiune, mintal, ocluziune, papuaș, repertoriu*;

- cuvinte provenite din abrevieri: *ADN* ș.a.;

- nume proprii cu care trebuiau puse în legătură substantive comune înregistrate în dicționar: *Acropole* față de *acropolă* ș.a.;

- nume proprii care fuseseră normate în anexele la DOOM¹ sub o formă susceptibilă de amendări: *Artemis*, pentru care am recomandat g.-d. *lui Artemis*, nu *Artemidei* ș.a.;

- grupuri de cuvinte omofone cu cuvinte compuse: *de sigur, nici un(ul)* etc.

Ioana Vintilă-Rădulescu
ioanar1@rdslink.ro